

IMF'NİN DEĞİŞEN ROLÜ: BRETTON WOODS'TAN GÜNÜMÜZE

M. Hilmi ÖZKAYA*

Özet

Kuruluşundan günümüze Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) rolünde önemli değişiklikler olmuştur. Başlangıçta IMF'nin amacı üye ülkelerde kur istikrarını sağlamak ve dünya ticaretini kolaylaştırıcı bir ödemeler sistemi oluşturmaktır. Zaman içinde uluslararası finansal sistemde ortaya çıkan değişiklikler ve üye ülkelerde ortaya çıkan finansal sorunları aşmak amacıyla uygulanan IMF destekli istikrar programlarının çoğunluğunun başarısız olması, IMF'nin rolünün sorgulanmasına neden olmuştur. Günümüzde yaşanmakta olan küresel mali krizle birlikte Fon'un kendisine ve üstlendiği rolüne yönelik mevcut eleştirilerin dozu artmıştır. Bu çalışma IMF'nin kuruluşunda kendisine verilen rolün zaman içinde nasıl değiştiğini, özellikle yaşanmakta olan küresel mali krizle ilişkili olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Para Fonu, IMF'nin değişen rolü, şartlılık, finansal kriz

The Changing Role of The IMF: From Bretton Woods to Now

Abstract

There has been a significant change in the role of International Monetary Fund (IMF) since its establishment. In the beginning, The IMF's aim was to provide exchange stability in the member countries and establish a system of payments which facilitates world trade. In time, changes in international financial system and failures of most IMF-backed stability programs applied in order to overcome financial troubles that occur in the member countries paved the way for questioning IMF's role. With the recent global financial crisis the criticism towards IMF and the role that undertakes becomes harsher. This paper is to display, in particular in relation with the recent global financial crisis, how the role that IMF is entrusted with in its establishment has changed in time.

Key Words: International Monetary Fund, the changing role of the IMF, conditionality, financial crisis.

Giriş

Kuruluşundan bu yana dünya ekonomisindeki değişmelere bağlı olarak IMF'nin rolünde önemli değişiklikler olageldiği görülmektedir.

---

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Başlangıçta IMF'nin amacı kur istikrarını teşvik etmek ve üye ülkeler arasında dünya ticaretini kolaylaştırıcı bir ödemeler sistemi oluşturmaktı. Ancak son yıllardaki bazı finansal kriz ve istikrar programlarını finanse etmedeki şartlılıktan sonra IMF, ödemeler sisteminin yönetimi ve malî sıkıntısındaki ülkelere parasal destek vermekten ziyade yapısal reformları teşvik etmeye yöneldiği bilinmektedir.

İkiz Kuruluşlardan biri olan IMF'nin kuruluşundan beri dünya ekonomisindeki ve özellikle küresel finansal sistemdeki ağırlığının arttığı görülmektedir. Uluslararası ödemeler sisteminin yapısı küresel sabit kurlardan birçok gelişmiş ülkenin benimsemiş olduğu dalgalı kurlara doğru değişim göstermiştir. Teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler küreselleşme trendini hızlandırmıştır. Dolayısıyla Fon, uluslararası finansal sistemin merkezinde hatta dünya ekonomisinin kalbinde yer almıştır ve görülebilir gelecekte yer almaya devam edecektir.

Uluslararası ödemeler sisteminin sorunlarını çözmek, çok taraflı serbest ticareti geliştirmek, ithalat sınırlamalarını ve devalüasyonu engellemek, ekonomik işbirliği sağlamak için oluşturulan IMF'nin rolü, zamanla dünya ekonomisinde ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak değişmektedir. Fon, özellikle 1973 sonrası gelişmiş ülkelerin paralarını serbest dalgalanmaya bırakmalarıyla temel işlevinin yanında döviz kurlarının istikrarı hususunda etkinliğini yitirdiği görülmektedir. Öte yandan IMF, uluslar arası likidite ve ödemeler konularında etkinliğini artırma çabası içinde olduğu gözlenmektedir (Krueger, 1998: 1983-2020).

Bu çalışma her kriz döneminde tartışmaya konu olan IMF'nin kuruluşunda kendisine verilen rolün zaman içinde hangi nedenlere bağlı olarak nasıl değiştiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

IMF'nin Doğuşu ve Temel Amaçları

IMF'nin doğmasına yol açan nedenleri 1930'lu yıllarda aramak gerekir. Büyük Buhran yılları olarak bilinen o dönemde, uluslararası ekonomik ilişkiler tam bir çıkmaza girmiştir. Büyük Buhran'ın millî gelir ve istihdam üzerinde yarattığı daraltıcı etkilerden kurtulabilmek ve küçülen dünya piyasalarındaki mevcut paylarını sürdürebilmek için, ülkelerin çoğu rekabetçi devalüasyonların yanında ulusal pazarlarını dış rekabetten korumak amacıyla gümrük tarifelerini yükselterek miktar kısıtlamaları getirmişler ve ithalatta döviz sınırlamasını uygulamışlardır.

Komşuyu fakirleştirme politikası adı verilen bu tür uygulamalar dünya ticaret hacmi ve üretim miktarının daralmasına neden olmuştur (Alpar ve Ongun, 1987: 142). Yaşanan bu deneyimler henüz II. Dünya Savaşı bitmeden uluslararası ekonomik düzene hâkim olan korumacılık, rekabetçi devalüasyonlar ve komşuyu zarara sokma uygulamaları yerine özünde serbestliğin yer alacağı bir uluslararası ödemeler sisteminin kurulması, bu sistem aracılığıyla döviz kurlarında istikrar sağlanması, dünya ticaretinin

serbestleştirilmesi, uluslararası rezerv sorununun çözüme kavuşturulması ihtiyacını gündeme getirmiştir (Lane, 2005: 47-66). Söz konusu ihtiyaçları karşılayacak bir uluslararası ödemeler sistemini oluşturmak için 1944 yılının Temmuz ayında ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında 44 ülkenin temsilcilerinin hazırladıkları ve imzaladıkları kuruluş anlaşmasıyla IMF ve Dünya Bankası doğmuştur.

İkiz Kuruluşlar olarak ifade edilen IMF ve Dünya Bankası arasında bir görev paylaşımı vardır. Fon'un görevi acil durumlar için borç vermek iken, Dünya Bankası'nınki uzun vadeli kalkınma projeleri için fon sağlamaktır (Yoon, 2005: 182; Carvalho, 2000: 3-17).

IMF'nin kuruluşundaki temel amaçları, Fon Ana sözleşmesinde belirtildiği gibi, altı nokta etrafında toplanabilir (De Vries, 1986: 14; Carvalho, 2000: 3-17):

- i. Uluslararası para sorunları konusunda danışma ve işbirliğini sağlayacak geçici olmayan bir kurumun aracılığıyla, uluslararası parasal işbirliğini teşvik etmek,
- ii. Uluslararası ticaretin gelişmesini ve dengeli büyümesini kolaylaştırmak ve böylelikle ekonomi politikasının ana hedefleri olan yüksek istihdam ve reel gelir seviyelerinin artışı teşvik etmek, düşüşünü önlemek ve üye ülkelerin verimli kaynaklarının gelişmesine katkıda bulunmak,
- iii. Kambiyo istikrarını teşvik etmek, üyeler arasında düzenli kambiyo ilişkilerini temin etmek ve birbirini izleyen kambiyo kuru düşüşlerini önlemek,
- iv. Üye ülkelerin aralarındaki cari işlemlerin yürütülmesi için çok yönlü bir ödemeler sisteminin kurulması ve dünya ticaretinin gelişmesini engelleyen kambiyo kontrollerinin kaldırılmasını desteklemek,
- v. Fonun kaynaklarını yeterli güvenceler altında (geçici olarak) üye ülkelere tahsis ederek, kendilerine güvenlerini arttırmak ve böylelikle dış ödemelerindeki dengesizlikleri ulusal veya uluslararası refahı zedeleyen önlemlere başvurmadan düzeltmelerini sağlamak,
- vi. Yukarıda sayılan amaçlara paralel olarak, üyelerin uluslararası dış ödemelerindeki dengesizliklerin derecesini azaltmak ve süresini kısaltmak.

Özetle, IMF'nin temel amacı, uluslararası refahı artırmaya yönelik olarak uluslararası ticaretin ve işbirliğinin arttırılmasına engel olacak olası mekanizmaların ortaya çıkmasını önlemektir. Bu bağlamda ödemeler dengesi bakımından sıkıntıya düşen üye ülkelere gerekli mali ve yapısal desteği vererek bu ülkelerin uluslararası ticareti ve refahı azaltıcı olası girişimlerini engellemek, Fon'un kuruluş amacı olarak şekillenmiştir (Eğilmez, 1997: 22).

IMF önceleri Avrupa ülkelerine mali yardım sağlarken, daha sonraki yıllarda gelişmekte olan ülkelere kredi desteği sağlayan, yapısal uyum ve istikrar amacıyla borçlandıran bir yapıya dönüşmüştür. Gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak, ödemeler dengesi açığının giderilmesi, sermaye

birikim modellerinin yaşama geçirilmesi amacıyla kaynak aktarımı ve serbest piyasa ile bütünleşebilecek ithalat politikalarının uyumlaştırılması için kredi desteğinin sağlanması IMF'e eklenendirilen işlevlerdendir. IMF'nin gelişmekte olan ülkelere yönelik politika önermeleri istikrar ve uyum üzerinde odaklanmıştır; 1950'li yıllarda, daha çok ödemeler dengesi güçlüğü çeken ülkelere yardım etme, döviz kuru sistemi ve uluslararası politika koordinasyonunu sağlama işlevini üstlenmiştir; 1950'li yıllardan sonraki dönemde ise gelişmiş ülkeler açısından uluslararası rezerv yönetimi ve kur politikaları arasında eş güdümü kolaylaştıran bir rol üstlenmiştir (Sönmez, 1998: 306-311).

II. Dünya Savası'nı izleyen yıllardan 1960'lı yılların sonlarına kadar gelişmiş ülkeler uzun bir genişleme süreci yaşamışlardır. ABD'nin güçlü olduğu ve doların rezerv para olarak kullanıldığı bu dönemde IMF, yalnızca likidite sorunlarını aşmak üzere kısa vadeli destekleme kredileri sağlama işlevini üstlenmiştir (Demir, 1999: 178).

Bretton Woods'tan Sonra IMF

1971' de ABD'nin emisyon kazançlarına yönelik tepkiler, Triffin dilemması (güven-likidite sorunu), dış dengeyi sağlama yükünü dış açık veren ülkeye yükleyen asimetrik yapısı ve katı sabit kur sistemi oluşumunun karma etkisi (Bayraktutan, 2000: 16) gibi bazı nedenlerle çöken Bretton Woods sabit kurları sonrasında dalgalanan kurlar, IMF'nin döviz kuru düzenleyiciliği rolünü ortadan kaldırmış ve ödemeler dengesi sorunlarının niteliğini değiştirmiştir. 1971'den sonra Fon, kendi rolünün yeniden tanımlanması arayışı içinde olmuştur (Schwartz, 2000: 8). 1976 yılında Fon yasasında bir değişiklik yapılarak IMF, uluslararası ödemeler sisteminin etkin işleyişini sağlamak üzere üye ülkelerin kur politikalarını gözetleme görevini üstlenmiştir.

1970'li yıllarda dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk nedeniyle gelişmiş ülkelerde üretim sürecinde değerlendirilemeyen para sermaye küresel alanda kâr paylaşımı mücadelesine girmiş; gelişmekte olan ülkelerin borçlanma ihtiyacı söz konusu para sermayenin ödünç verilmesi imkânını sunmuştur. Bu süreçte Dünya Bankası ve özellikle IMF, uluslararası finans kuruluşlarının sermaye akışını etkileyen kurumlar olarak öne çıkmışlardır.

Küresel alanda kâr arayışı süreci, uluslararası sermaye hareketlerini kısıtlayan önlemlerin kaldırılmasını gerektirmesi nedeniyle, gelişmiş ülkeler 1970'li yıllarda adım adım söz konusu sınırlamaları kaldırmaya başlamışlardır. 1973 yılında Almanya, Kanada ve İsviçre, 1974 yılında ABD, 1979 yılında İngiltere, 1980'de ise Japonya, uluslararası sermaye hareketlerindeki tüm sınırlamaları kaldırmışlardır. Daha sonraki yıllarda IMF'nin gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasını öngördüğü geniş kapsamlı politika paketi içinde, konvertibiliteye geçiş ve finansal liberalleşme politikaları yer almıştır. Dolayısıyla IMF, sermayenin

uluslararasılaşmasının gereklerine uygun politikaların gelişmekte olan ülkelere genelleştirilmesi işlevini üstlenmiştir (Demir, 1999: 179-181).

Bretton Woods sabit döviz kurları sistemi sona erdikten sonra uluslararası para sisteminin temel niteliğinde, zorunlu olarak oluşturulan dalgalı kur rejimleri aracılığıyla çıkan değişim, IMF'nin rolünde önemli değişime neden olmuştur. Başlıca gelişmiş ülkeler döviz kuru politikalarını IMF'yi karıştırmadan kendileri düzenlediler. Bu dönemde genel olarak IMF'nin sabit kur sistemini desteklemede gelişmiş ülkelerin ödemeler dengesizliklerini finanse etmesi sona erdi. Zamanla IMF'nin ilgisi ödemeler bilançosunu finanse etme, iktisadi politikaların gözetimini üstlenme, teknik yardım ve üye ülkelerin ekonomileri ve uluslararası ekonomi hakkında bilgi sağlama bakımlarından gelişmekte olan ülkelere yöneldi. Gelişmiş ülkelere yönelik son IMF destekli programlar, genel anlamda dalgalı kur rejimlerine geçişten sonra 1977'de İngiltere ve İtalya'da uygulandı (Yoon, 2005: 182-183; Carvalho, 2000: 3-17).

Gelişmekte olan ülkelerin IMF kaynaklarından önemli miktarlarda finansman sağlayabilmelerinin temel koşulu, ödemeler dengesinde kronik problemler yaşaması ve makroekonomik uyum politikalarına şiddetle gereksinim duymasıdır. Fon kaynaklarının yanı sıra ülkenin, bu yöndeki politikaları üstlenme ve uygulamasındaki kararlığı ve Fon ile anlaşmaya varmış olması aynı zamanda özel finansman kredi kaynaklarına da erişebilmeyi kolaylaştırıcı yönde etki yapmaktadır. Burada ülke için önemli olan IMF'den sağlanan fonların miktarından çok Fon'la bir anlaşmaya varmış olmasıdır. Böyle bir anlaşma, ülkenin içinde bulunduğu sorunları çözmek için niyetli olduğunu ve IMF'nin de bu niyeti samimi bulunduğunu göstermektedir. Böylece ülke özel piyasalardan da borçlanma imkânına kavuşmakta ve bu borçlanmanın maliyeti nispi olarak daha düşük olmaktadır. Bu bağlamda IMF'nin uluslararası bir derecelendirme kuruluşu rolünü üstlendiği ifade edilebilir (Gür, 1997: 20).

1970'lerin ilk yarısında petrol fiyatlarının hızla artmasına neden olan eğilimler, gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde etkili olmuş ve dünya ticaretinin gelişme hızını yavaşlatmıştır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme oranları petrolü olmayan gelişmekte olan ülkelerin ekonomisi üzerinde kısıtlayıcı olması nedeniyle finansal piyasalarda güven oluşturmak için Hükümetler, Merkez Bankaları ve Ticari Bankalar arasında uyum sağlama çalışmalarında IMF'nin rolü önem kazanmıştır. Bu dönemde IMF, finansal piyasalardaki gelişmeler ve Ticari Bankaların borçlu ülkelere yaklaşımlarının belirlenmesi, ülkelerin dış borçlarını yönetebilmelerine katkıda bulunmak ve Ticari Bankalarla yapıcı işbirliği kurmak vb. konularda yoğunlaşmıştır (Apak, 1993: 24).

Gelişmiş ülkeler sanayi ürünlerin fiyatlarını yükselterek stagflasyondan daha az etkilenirken, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret açıkları hızla artmış, bu ülkeler sık sık devalüasyona ve Fon'dan kredi

talebinde bulunmaya başlamıştır. Böylece bu dönemde Fon'un uluslararası para sistemi üzerindeki etkisi giderek artmıştır (Sönmez, 1998: 365-370).

1980'lerde yaşanan uluslararası borç krizine bağlı olarak Fon'un rolü de değişmiştir. Bu kriz sürecinde IMF, ülke programları hazırlayarak kriz yönetiminde etkin bir rol üstlenmiştir. Söz konusu ülke programları, para ve maliye politikaları arasında uyum sağlanması, IMF ve gelişmiş ülkelerden kredi sağlanması ve özel bankalarla anlaşarak borçların yeniden yapılandırılması ve/veya yeni kredi sağlanması olmak üzere üç temele dayanmaktadır (Frankel ve Roubini, 2001).

İkiz Kuruluşlar, 1980'li yılların sonlarından itibaren oluşturulmasına çalışılan "yeni dünya düzeninde" belirleyici unsurların politikaları doğrultusunda hareket etmeye başladılar. Özellikle IMF, kapitalizmin düzenleyicisi rolünü üstlenerek dış borç konusunda yeni düzenlemelere girişmiştir. Bu bağlamda Fon, küreselleşmenin sağlanmasında ortaya çıkan sapmaları gidermede önemli rol üstlenmiştir (Sönmez, 1998: 453).

1990'lı Yıllarda IMF

1990'lara gelindiğinde IMF'nin temel program hedefi serbest ticaret, ödemeler sistemi bağlamında orta vadede sürdürülebilir ödemeler dengesi sağlamak şeklinde ifade edilmiştir. ESAF (Genişletilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı: Enhance Structural Adjustment Facility) programları söz konusu olduğunda hedef birinci amaç olarak ekonomik büyümeyi hızlandırmak şeklinde belirlenmiştir. 1990'da IMF Başkanı M. Camdessus şunları söylemektedir: "Temel amacımız büyümedir. Programlarımızın ve şeffaflık ilkimizin amacı da büyümeyi sağlamaktır" (Killick, 1995: 19).

1980'lerdeki Latin Amerika ve 1990'ların sonundaki Asya krizi Fonun işlevlerinin bir kere daha sorgulanma vesilesi olmuş; her krizde IMF ulusal politikacıları suçlayıp kendini mazur gösterme gayreti içinde olmuştur (Kapur, 1998: 114-130). Doğu Asya Krizi sürecinde IMF, ilk kez hem istikrar programı uygulayan ülkeler hem de borç veren ülkeler tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştirileri dikkate alan Fon, bu süreçte daha önce önerdiği reçetelerden farklı olarak sorunlu ülkelerde makroekonomik tedbirlerden ziyade bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve sistemin denetlenmesi konularını öne çıkarmıştır. Dolayısıyla bağımsız ülkelerin iç işleriyle Fon'un istikrar programları ilk kez iç içe geçmektedir (Frankel ve Roubini, 2001). Bunun yanında, zamanla küresel ekonomideki değişimlere ve krizlere bağlı olarak IMF'nin faaliyetlerinin alanı genişlemiştir (De Vries, 1995: 43).

1990'lar boyunca, uluslararası finansal sermaye hareketlerinin birkaç ülke dışında uygulamada engellenmediği yeni durumda, Fon finansal liberalizasyonun gerekçelerini savunmaya başlamıştır. Uluslararası sermaye dolaşımının serbestliğini teşvik etmek amacıyla, finansal işlemler ve

dövizdeki mevcut kısıtlama ve kontrollerin kaldırılmasını desteklemiştir. (Yoon, 2005: 184).

1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Fon'a yeni görev alanları açarak Fon'un rolünün makroekonomik istikrarın sağlanması, döviz kuru rejimleri ve ödemeler bilançosu açıklarının finanse edilmesinin çok ötesine geçmesini sağlamıştır. Bu dönemde IMF, neo-liberal iktisat politikalarının savunuculuğuna soyunmuştur. Söz konusu politika önerileri, öncelikle hukuk sisteminin işlemesi, mülkiyet hakları gibi piyasaların sağlıklı çalışması için gerekli altyapı düzenlemelerinin yapılmasını içermektedir. Bu yapısal değişiklikler, İkiz Kuruluşların görev tanımlamalarını ortaya koyan ana hatların karışmasına yol açmıştır. Böylece Fon, her yapısal sorunu ekonominin genel performansını dolayısıyla devlet bütçesi veya dış ticaret açığını etkileyebileceği düşüncesiyle kendi sorumluluk alanında görmeye başlamıştır (Gülcan ve Kuştepe, 2006: 246-247).

2000'li yıllarda IMF ve IMF'nin Son Ödünç Verme Mercii İşlevine İlişkin Tartışmalar

1970'ler ve 1980'ler boyunca IMF'nin kendine biçtiği rol, sayıları 186'a ulaşan üye ülkelere öneri ve enformasyon sunmaktı. Bununla birlikte, 1990'ların ortalarında Clinton yönetiminin yürüttüğü Meksika operasyonu, IMF'ye yeni bir rol kazandırmıştır. Bazı yanlış adımlar sonrasında yönetim, Amerikan Merkez Bankası, Hazine Döviz İstikrar Fonu, IMF ve Uluslararası Denkleştirme Bankası (BIS) tarafından finanse edilen –gerçekte, Meksika tamamını elde etmiş olmasa da- 50 milyar dolarlık bir kurtarma paketi oluşturması, IMF'nin, bir uluslararası son ödünç verme merci işlevi görebileceği düşüncesini ortaya çıkardı.

1999'da, American Economic Association toplantısındaki açılış konuşmasında, S. Fischer, reforma edilecek bir uluslararası finansal sistem içinde, krizle karşı karşıya olan ülkeler için son ödünç verme merci rolü oynayacak bir kurum ihtiyacını tartışmaya açmıştır. Fisher'e göre, böyle bir kuruma ihtiyaç vardır; "IMF, artan biçimde bu rolü oynuyordu ve mevcut uluslararası sistemde meydana gelen değişmeler, bu fonksiyonunun daha etkin icrasını zorunlu kılmaktaydı" (Schwartz, 2000: 8-9). Bu konuşma, IMF'nin son ödünç verme mercii niteliğine sahip olduğu iddiasının doğru olup olmadığı tartışmasının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Cooper'e göre IMF son ödünç verme rolü oynayabilir, özellikle ödemeler dengesi sıkıntısı yasayan ülkelere büyük miktarda ödünç kaynaklar verebilir. Normal ödünç alma her bir ülkenin kotasıyla sınırlıdır, ama olağanüstü koşullarda bu sınırlar Yönetim Kurulu kararıyla ihmal edilebilmektedir (Cooper, 1987: 245-246). Düzenleyicilik bakımından IMF ayrıca iptidai bir merkez bankası fonksiyonu icra edebilir. Ancak buradaki

otoritesi daha sınırlı olacaktır. Zira üyeleri egemen devletlerdir ve kendisi zorlayıcı otoriteye sahip değildir.

Yine Cooper'e göre, IMF hali hazırda değişik biçimlerde son ödünç verme mercii fonksiyonunu uygulamakla birlikte ulusal bir merkez bankasının yapacağı şekilde kendi yükümlülüklerini yaratamamaktadır. Bugün IMF'nin son ödünç verici olarak kabiliyetinin temel engeli sınırlı kaynaklarıdır. Söz konusu kaynaklar, aynı anda ödünç almak isteyecek birkaç orta boy ekonominin ihtiyacını karşılayacak kadar geniş değildir. Merkez bankalarının likidite krizini önleyecek şekilde piyasaya fon sağlamalarına benzer biçimde IMF likidite krizi çıkmadan ülkelere ödünç verebilmelidir.

Merkez bankalarının rolü ekonomik faaliyetleri istikrarlı kılmaktır. Gerçi monetaristler Merkez bankalarının ekonomik istikrar adına müdahalelerinin veri parasal müdahaleye ekonominin tepkilerinin belirsizliği ve gecikmeleri nedeniyle istikrar sağlayıcı olmaktan çok istikrar bozucu olacağını ileri sürmektedirler. Mevcut IMF'ye makul revizyonlarla dünya ekonomisinin istikrarı için üç mekanizma sağlanabilmektedir. Birincisi, IMF ödünç verme koşulları dünya ekonomisinin durumuna göre bilinçli bir şekilde değiştirilebilir. IMF şartlılık ilkesinin dünya ekonomisinin koşullarına göre uyarlanması ödünç verilen kaynaklarını da alınacak faiz oranlarını da içerebilir. Böyle bir adaptasyon bir merkez bankasının ekonominin durumuna göre reeskont koşullarını değiştirmesine benzeyecektir. IMF'nin bu şekilde davranışı dünya ekonomik faaliyetinde aşırı canlanma ve aşırı daralmaları elimine edecektir. Üçüncüsü, revize edilmiş IMF, ekonomik dalgalanmanın niteliğine göre SDR arzını ayarlayabilir. Bu da merkez bankasının para arzını ayarlaması türü bir fonksiyondur. Revize edilmiş bir IMF için merkez bankası benzeri başka bir rol de üye ülkelerin iktisat veya en azından para politikalarını düzenlemek olacaktır (ulusal ekonomileri düzenleme rolü). Ayrıca piyasalara istikrar kazandırma rolü taşıyabilir. Bunun için bir dünya merkez bankası rolü oynayacak işlevsel esneklik taşıyan yönetim yapısına kavuşturulması gerekmektedir (Cooper, 1987: 246-250).

IMF kuruluşundan itibaren 35 yılda büyük ölçüde uluslararası bir merkez bankası olma yönünde gelişmiştir. Uluslararası ekonomik düzende ulaştığı konum özellikle şartlılık çerçevesinde elde ettiği otorite ödünç verme ve SDR dağıtım faaliyetleri yoluyla rezerv oluşturma kabiliyeti bu bağlamda anılabilir. 1970'lerin ortasından itibaren IMF ödünç verme faaliyetlerini, tek tek ülke problemi görmek yerine küresel bir sorun olarak algılamaya başlamıştır (Cooper, 1987: 245-257).

Buna karşılık, Anna J. Schwartz'a göre IMF, merkez bankalarının sahip olduğu kendi ulusal paralarıyla yüksek-güçlü baz para yaratabilme, hızlı hareket edebilme ve harekete geçmek için başka bir kurumun

muvafakatine ihtiyaç duymama gibi niteliklerin her birinden yoksun olduğu için bir son ödünç verme mercii olamaz (Schwartz, 2000: 8-9).

Schwartz, bir ulusal merkez bankasının son ödünç verme mercii olması ile IMF arasında, temel bir fark bulunduğunu ve bu farkın, IMF'nin herhangi bir eylemde bulunmak için, kendi Yönetim Kurulu'nda oylamaya ihtiyaç duyması olduğunu vurgulamaktadır. IMF, bir ulusal merkez bankasının sahip olduğu gibi, maliye bakanının muvafakatine tabi nitelikte olsa bile, bağımsız yetkilere sahip değildir. Üye ülkelerin oylarıyla yetkilendirilmedikçe IMF, SDR çıkaramamakta ve ödünç alamamaktadır.

Schwartz'a göre, IMF hızlı hareket edemez. Ödünç alacak bir ülkeye kaynak sağlamadan önce IMF, bir istikrar programını ortaya çıkarmak üzere, uzunca müzakereler yürütmektedir. Geleneksel ilkelere uyması durumunda, ulusal son ödünç verme mercii, geçici olarak likidite darlığı yasayan sağlam bankaları kurtarıırken zayıf kurumları kurtarmamaktadır. IMF'nin bu tür ilkeleri mevcut değildir (Schwartz, 2000: 9).

IMF'nin uluslararası düzeyde bir son ödünç verme mercii işlevini etkin bir şekilde üstlenebilmesi için, kaynak yapısının sağlam temellere oturtulmuş olması ve hangi durumda ne tür işlem yapacağını açıklığa kavuşturulması; başka bir deyişle, karar alma (decision making) ve uygulama prosedürünün objektif esaslara bağlanmış olması gerekmektedir. Mevcut durumda, IMF sermaye yapısında etkili olan gelişmiş ülkelerin (özellikle ABD) tercihleri doğrultusunda hareket etmekte ve dolayısıyla ülkesel anlamda olaylara müdahale, bir ölçüde de olsa, muhtemel risklerin gelişmekte olan ülkeleri ne ölçüde etkileyeceğine göre şekillenmektedir. Bu durum, IMF'ye üye ülkeler arasında eşitliksizlikler yaratmakta ve hatta bazı ülkeleri nasıl olsa IMF tarafından fonlanacaklar diye, bu noktayı kullanma eğilimine (moral hazard-ahlaki tehlike) sokmaktadır. Bu yüzden, uluslararası düzeyde son ödünç verme mercii işlevini görmek üzere oluşturulacak kurumun ya da bu rolü üstlenecekse –ki son uygulamalar bunu göstermektedir- IMF'nin gerekli sermaye yapısına kavuşturularak, küresel ekonomik sistemin izlenmesi ve muhtemel krizlerin yönetimleri konusundaki ilkelerinin net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir (Alp, 1999: 90-91).

1990'lı yıllardan sonra yaşanan finansal nitelikteki krizlerle sarsılan dünyada IMF'nin görev ve sorumlulukları artmıştır. IMF'nin geleneksel olarak yaptığı gözetim işlevine krizleri önleme, düşük gelirli ülkelere yönelik çabaların artırılması, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkelerin desteklenmesi gibi, yeni bazı görevler eklenmiştir (Sağlam, 1998: 4).

1990'lı yıllardan sonra yaşanan krizlerin olumsuz sonuçları IMF'nin rolünün ne olacağına yönelik tartışmaların bizzat IMF yöneticileri tarafından gündeme getirilmesine yol açmıştır. Asya krizinin ardından tarihinin en büyük likidite krizini yaşaması, IMF'nin borç veren bir kuruluş olmasının

ötesinde işlevleri olması gerektiğine ilişkin tartışmaların başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Yapısal uyum adı altında uygulanan politikaların az gelişmiş ülkelerde büyüme ve istikrarı sağlayıcı ya da fakirliği azaltıcı bir etki sağlayamaması, Afrika ülkelerinde fakirliği azaltıcı programların beklenen sonuçları vermemesi ile eski sosyalist ülkelere verilen krediler IMF ve Dünya Bankası üzerindeki yükün artmasına neden olurken, yeni reçetelerin oluşturulması üzerinde durulmaktadır. IMF'nin rolünün ne olacağına dair tartışmaları klasik IMF menüsü yerine IMF'nin herkese borç veren bir kuruluş olmaktan çıkması, diğer uluslararası kuruluşlar ile olan ilişkilerinin yeniden belirlenmesi ile daraltılmış bir yapıya kavuşup kavuşamayacağı noktasında odaklaşmaktadır. Bununla birlikte, IMF'nin işlevinin daha dar bir kapsama bürünmesi gerektiğine ve IMF'nin daha geniş kapsamlı politikaları yaşama geçirilebileceğine dair iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır.

Sachs, IMF politikalarının kamuya mal edilememesinin sıkıntı yarattığını, şeffaflık ilkesinin önemsenmesi gerektiğini, IMF'nin az gelişmiş üzerinde tek belirleyen aktör olmasının olumsuz etkilere neden olduğunu öne sürmektedir (Sachs, 1998: 16-22). Martin Feldstein, IMF'nin esas rolüne, kısa dönemler için yardımlar sağlayan yapısına geri dönmesi ve uluslararası borç verme kurumu olmanın dışına çıkması gerektiğini ifade etmektedir (Tahsin, 2001: 49-50).

IMF destekli istikrar programlarının başarısızlığını ilan eden Stiglitz, klasik IMF istikrar politikalarının terk edilmesi gerektiğini öne sürmektedir. IMF'nin uluslararası finansın mimarı olması gerektiğini, esas sorunun koordinasyon eksikliğinden kaynaklandığını ileri süren ABD Hazine Sekreteri Laurence Summers'a göre IMF ana fonksiyonuna geri dönmeli, gelişmekte olan ülkelere kredi verilmesinde IMF yerine özel finans kuruluşlarına daha çok görev verilmeli ve uzun dönemli kalkınma finansmanı IMF tarafından yapılmamalıdır (Tahsin, 2001: 50).

Mosley IMF'nin daha geniş bir role sahip olması gerektiğini öne sürmektedir. Mosley, rolleri daraltılmış bir IMF'nin daha fakir ülkelere yönelik olan reformlarda başarısının sınırlı kalacağını, bunun ancak genişletilmiş bir rol bünyesinde etkili olabileceğini savunmakta, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü ile eş güdümlü bir şekilde hareket edilmesi gerekliliğini dile getirmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren uygulanan ESAF ve SAF gibi kredi programlarının IMF'nin katılımı olmaksızın gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını ve dolayısıyla IMF'nin rolünün daraltılmaması gerektiğini ifade etmektedir (Mosley, 2001: 597).

Fitzgerald'e göre ise IMF'nin genişletilmiş rolü diğer Bretton Woods işlevleri ile birleştirilerek tanımlanmalıdır ve aşağıdaki dört temel başlık uluslararası kurumların ilgi alanında yer almaktadır (Mosley, 2001: 602):

- i. G-7 ve IMF tarafından yeni bir uluslararası finans mimarına ihtiyaç duyulmaktadır.
- ii. Uluslararası ticaret ile yabancı yatırımcıların esaslarını belirleyen yeni kuralların Dış Ticaret Örgütü tarafından yürütülmesi gündemdedir.
- iii. Ağır borç yükü olan yoksul ülkelerin, uluslararası piyasalara geri dönmesine izin verilmelidir.
- iv. DAC (Development Agency of Corporation) hedeflerinin devam ettirilmesi, eğitim, sağlık ve de fakirliğin 2015 yılında yarı yarıya indirilmesi ile ilgili yardım fonlarının devam ettirilmesi gündemdedir.

G. Bird, IMF'nin fonksiyonunun ne olması gerektiğine dair tartışmanın üç ayrı başlıkta ele alınması; IMF'nin krizleri önleyici (crises averter), kriz sonrası borç veren (crises lender), kriz yönetimini (crises manager) sağlayan bir kuruluş olarak tanımlanıp tanımlanmayacağı ya da bu üç başlıkta koordinasyonu sağlayan sistematik bir role bürünüp bürünemeyeceğinin sorgulanması gerektiğini ifade etmektedir. Bird'e göre, IMF'nin ödemeler dengesi açığı, kurları düzenleyici ve makro iktisat politikalarını koordine edici bir işlevi vardır; daha çok ülkelere yardım eden, borç veren bir kurum olarak tanımlanmasından vazgeçilmesi gerekmektedir (Bird, 1999: 961-970).

Sachs'a göre IMF (Sachs, 1998: 16-22), görülebilir gelecekte varlığını sürdürecektir. Yapılması gereken, bu kurumun ortadan kaldırılması değil reformudur. Kamu kurumları şeffaflaştırılmakta, hatta mümkünse rekabetçi kılınmakta iken IMF de, Kongre'nin bu kuruma daha fazla parayı onaylamasını bekliyorsa, benzer iyi yönetim standartlarına erişerek güvenilir olmalıdır. Öncelikle program dokümanları kamuya açıklanmalı ve kamuoyunda tartışmaya açık olmalıdır. IMF arşivi erişebilir olunca bilim adamları ve piyasa aktörleri IMF'nin başarı ve başarısızlıklarını daha doğru değerlendirebilecektir. İkinci olarak, Yönetim Kurulu personelin çalışmalarını okumanın ötesinde personeli kontrol şeklindeki asli görevini yapmalıdır. Personelin öneri ve yaklaşımlarını test edecek şekilde öncülüğü ele almalıdır. Nihayet ama en önemlisi olarak IMF, gelişmekte olan ülkelerde suni politika yapıcı olma tekeline son vermelidir. IMF sıklıkla üye ülkelerin programlara sahip çıkmadığı, bu yüzden programların uygun bir biçimde tamamlanamadığı şikâyetinde bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde gerçek sahiplenme zamanı gelmiştir. Gerçek sahiplenme, üye ülkelerin IMF'nin emriyle değil, katkısıyla kendi programlarını yapmaları, kendi özel ve karmaşık koşullarına uygun programlar şekillendirmelerini içermektedir. IMF istikrar politikaları (önerileri) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ortak küresel hedef arayışında doğru işbirliğinin bir parçası olduğu zaman başarılı olacaktır.

2001' de Prag'da yapılan IMF ve Dünya Bankası yıllık toplantısında IMF Başkanı Köhler, Fon'un gelecekteki rolü ile ilgili olarak "*küreselleşmeyi herkesin yararına işleyecek şekilde çalıştıracak girişimin*

aktif bir parçası" öngörüsünde bulunmaktadır. Köhler'e göre, "eğer IMF mevcut olmasa idi, bugün bu kurumu kurmanın tam zamanı olacaktı. Geçmiştekinden daha farklı olarak küreselleşme işbirliğini gerekli kılmakta olup, bu işbirliğini sağlayacak olanlarda kurumlardır. IMF'nin hâlihazırdaki 182 üyesi bu kurumu küresel bir kurum ve uluslararası ortak yarar için bir platform haline getirmelidir. Bu bağlamda IMF bünyesinde oluşturulan Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı, küreselleşmenin herkes yararına çalışması için yeni araç olarak düşünülmektedir." Köhler Fon'un gelecekteki rolü ile ilgili kendi vizyonunu şöyle ortaya koymaktadır: "Dünyadaki bütün insanların yararına olacak enflasyonist bir ekonomik büyümenin sürdürülmesini desteklemeye çalışma, uluslararası finansal sistemin istikrarı için yetki merkezi olma, küresel kamu mallarını korumak için tesisi edilen diğer kurumlarla tamamlayıcı bir şekilde çalışma ve açık bir kurum olarak deneyim ve diyalogdan ders çıkarmak ve bunları değişen durumlara uyarlama" (Toprak, 2001: 52-53).

İstanbul Kararları Sonrası IMF: Fon Yeniden mi Doğuyor?

İstanbul'da gerçekleştirilen 2009 IMF-Dünya Bankası yıllık toplantıları, 2008 küresel kriz sürecinde yeniden şekillenen dünyada söz konusu kuruluşların görevlerinin ve özellikle IMF'nin rolünün yeniden şekillenmesi bağlamında önem taşımaktadır ve IMF-Dünya Bankası Yıllık Toplantıları çerçevesinde, Kalkınma Komitesi ile Uluslararası Para ve Finans Komitesi'nce (IMFC) alınan ortak kararlar tarihe "İstanbul Kararları" olarak geçmiştir.

IMF Başkanı Strauss-Kahn, İstanbul Kararları'nın alındığı toplantılarda üyelere hitaben yaptığı konuşmada, IMF'nin görev tanımı, IMF'nin finansmandaki rolü, çok taraflı gözetim ve yönetim olmak üzere dört temel konuda reform yapılması çağrısında bulundu. Fon'nun 2010 yılında yapacağı çalışmaların "İstanbul Kararları" etrafında yoğunlaşacağını ifade etmiştir.

İstanbul Kararları'nda öne çıkan başlıklar şöyledir (IMF Survey, 2009):

- i. IMF'nin görev tanımının, küresel istikrar açısından önem taşıyan makroekonomi ve finans sektörü politikalarının tamamını kapsayacak şekilde gözden geçirilmesi.
- ii. Esnek Kredi Hattının başarısının daha da ileriye götürülmesine ve bir nihai kredi mercii olarak daha fazla sayıda ülkeye sigorta imkânı sunulmasına yönelik çalışmalar yapılması. İhtiyati rezerv talebiyle karşılaştırıldığında Fonun mevcut kaynaklarının sınırlı olmasını göz önüne alan Uluslararası Para ve Finans Komitesi, IMF'nin finansman enstrümanlarını ve imkânlarını geliştirmesinin bu sorunun çözümüne katkıda bulunup bulunmayacağını değerlendirmesini istedi
- iii. IMF'nin Esnek Kredi Hattı gibi yeni kredi enstrümanlarının, ülkelerin büyük miktarda rezerv biriktirerek kendi kendilerini sigorta etme

ihtiyacının azalmasını sağlayarak küresel dengesizliklerden kaynaklanan sorunların çözülmesine katkıda bulunup bulunamayacağının değerlendirilmesi.

- iv. Uluslararası Para ve Finans Komitesi, 20'ler Grubunun politikaların karşılıklı olarak değerlendirilmesi sürecine IMF'nin katkıda bulunması önerisine de destek verdi. Bu, IMF için yeni bir çoktarafli gözetim faaliyeti olacak.
- v. Komite, G-20'nin yönetim alanında attığı büyük adımı da desteklediğini açıkladı. Bu çerçevede, Ocak 2011'e kadar, gereğinden fazla temsil edilen ülkelere gereğinden az temsil edilen ülkelere, dinamik yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkeler lehine en az yüzde beş oranında kota payı aktarılacak.

2008 Küresel Kriz sırasında IMF, üye ülkelere yüksek miktarda krediyi daha esnek koşullarla sağlarken; G-20 ülkeleri, IMF'nin kredi verme kapasitesinin artırılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, G-20 Londra Zirvesi'nde IMF kaynaklarının artırılması yönünde karar alındı. Kanımızca bu karar daha önce tartışılan Fon'un son ödünç verme işlevi kapasitesini ortaya çıkararak arttıracaktır.

İstanbul kararları'nda göze çarpan bir husus; G-8'e göre daha fazla sayıda ülkeyi temsil etmesi, dolayısıyla temsil gücünün daha fazla olması dolayısıyla G-20'nin öneminin altını çizilmesidir. İstanbul Kararları'yla kriz sonrası dünyayı yeniden şekillendirmek için işbirliği içinde olunması gerektiği ortaya konmuştur. IMF'nin görev tanımı, küresel istikrar düşünülerek makroekonomik ve finans sektörüne ilişkin politikaları kapsayacak biçimde gözden geçirilmiş; G-20 Pittsburgh Zirvesi'nde alınan kararlara paralel olarak, IMF ve Dünya Bankası'nın oy kotalarının yeniden düzenlenmesi, IMF'de en az %5; Dünya Bankası'nda en az %3 oranında oy hakkının gelişmiş ülkelere aktarılması kararlaştırılmıştır (IMF Survey, 2009). Gelişmekte olan ülkelerin oy haklarının artırılmasına yönelik atılan bu adım, Fon'un meşruiyetini ve etkinliğini artıracak bir gelişmedir.

Küresel krizle birlikte önemi artan esnek kredi imkânının genişletilmesi de İstanbul Toplantıları'nda alınan kararlar arasındadır. IMF'nin kredi imkânlarının artırılması ve üye ülkelerin kredi imkânlarına ulaşmalarının kolaylaştırılması, kriz sonrası dünyada IMF'nin rolünün artacağı göstermektedir.

Sonuç

IMF'nin tarihsel seyrine bakıldığında kurulduğundan itibaren, günün şartlarına uygun olarak rolünde değişiklikler yapılmış, hemen hemen her on yılda bir kendisine yeni görev alanları oluşturulmuştur.

Uluslararası finansal sistemin düzgün işleyişini temin etmek amacıyla, her üye ülkede ekonomiye ilişkin olarak ortaya çıkabilecek riskleri

saptamak ve öneri getirebilmek için araştırmalarda bulunan IMF, bu araştırmaların sonucu olarak ortaya çıkan Küresel Finans İstikrar Raporu ve Dünya Ekonomik Görünüm Raporları ile gözlem ve denetim işlevini yerine getirmektedir (IMF: 2010) . 2008 küresel finansal krizle birlikte Fon'un oktarafli gözetim ve denetim işlevini gerçekleştirmek amacıyla yapılan analizlerin gelişmekte olan ye ülkelerin yanında gelişmiş ye ülkeleri de etkin biçimde içermesinin gerekliliği ve muhtemel krizleri öngörülebilmesi bakımından erken uyarı sisteminin geliştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

İstanbul Kararları erevesinde IMF'nin küresel finansal mimarinin başaktr konumuna geldiği görülmektedir. Uzun zamandır meşruiyeti tartişılan IMF'nin İstanbul Kararlarıyla küresel uluslararası ekonomi ve finans alanında etkinliğinin daha da arttığı ve başka bir deyişle bu kararlarla Fon'un yeniden doğduğu ifade edilebilir.

Görülebilir gelecekte varlığını sürdüreceğine göre, IMF'nin kendi rol ve fonksiyonlarını günün şartlarına göre revize etmesi büyük önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Alp, A. (1999) "Uluslararası Finansal Sistemin Yeni Mimarisi", *İktisat İşletme ve Finans*, Sayı. 157, 83-92.

Alpar, C. ve Ogun T. (1987), *Dünya Ekonomisi ve Uluslar arası Ekonomik Kuruluşlar Az Gelişmiş lkeler Yönünden Değerlendirme*, Türkiye Ekonomi Kurumu yayınları, Ankara.

Apak, S. (1993), *Türkiye ve Gelişmekte Olan lkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Bayraktutan, Y. (2000), "Küreselleşme Kriz ve IMF", *Liberal Düşünce*, Yıl.5, Sayı.19, 14-18.

Bird, G. (1999), "Crisis Averter, Crisis Lender, Crisis Manager: The IMF In Search of a Systemic Role", *The World Economy*, Vol. 22, No. 7, 961-970.

Carvalho, F. J. (2000), "The Changing Role and Strategies of the IMF and the Perspectives for the Emerging Countries", *Brazilian Journal of Political Economy*, Vol. 20, No. 1, 3-17.

Cooper, R. N. (1987), *The International Monetary System*, 2nd Printing, The MIT Press, Massachusetts.

De Vries, M. G. (1995), "The IMF Fifty Years Later" *Finance & Development*, Vol: 32, No: 2, 43-48.

- De Vries, M. G. (1986), *The IMF in a Changing World 1945-85*, IMF, Washington D.C.
- Demir, G. (1999), *Asya Krizi ve IMF*, Der Yayınları, İstanbul.
- Frankel, J. ve Roubini, N. (2001), “The Role of Industrial Country Policies in Emerging Market Crises”, *NBER Working Paper*, No: 8634.
- Gülcan, Y. ve Kuştepe Y. (2006), “Türkiye’de IMF Programları Ahlaki Tehlike Yaratıyor mu?: Bir Tartışma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 244-257.
- Gür, T. H. (1997), “IMF Nedir, Ne Değildir?” *Asomedy*, Mayıs 1997, 16-20.
- IMF (2010), <http://www.imf.org/external/about/econsurv.htm>, (15.02.2010)
- Istanbul Decisions' to Guide IMF as Countries Shape Post-Crisis World', IMF Survey online, October 6, 2009, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2009/NEW100609A.htm> (11.02.2010).
- Kapur, D. (1998), “The IMF: a cure or a curse?” *Foreign Policy*, No: 111, 114-130.
- Killick, T. (1995), *IMF Programmes in Developing Countries*, 1st Ed., Routledge, New York.
- KRUEGER, A. O. (1998), “Whither the World Bank and the IMF?,” *Journal of Economic Literature*, Vol. XXXVI (December), 1983-2020.
- Lane T. (2005), “Tensions in the Role of the IMF and Directions for Reform”, *World Economics*, Vol.6, No.2, 47-66.
- Mosley, P. (2001), “The IMF After The Asian Crisis: Merits and Limitations of the ‘Long-term Development Partner’ Role”, *The World Economy*, Vol. 24, No. 5, 597-629.
- Sachs, J. (1998), “The IMF and The Asian Flue”, *The American Prospect*, No:37, March-April, 16-22.
- Sağlam, D. (1998), “Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl: 35, Haziran, 3-17.
- Schwartz, A. J.(2000), “Son Ödünç Verme Mercii’nin Nitelikleri” (Çev.) Yusuf Bayraktutan, *Liberal Düşünce*, Yıl.5, Sayı.19, 5-13.
- Sönmez, S. (1998), *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm*, İmge Kitabevi Yayınları. Ankara.

Tahsin, E. (2001), “Dünya Ekonomisinde Üç Aktör”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 416, Ağustos, 48-51.

Toprak, M. (2001), *Küreselleşme ve Kriz*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Yoon H. (2005), “The Changing Role of The IMF: Evidence From Korea’s Crisis”, *Asian Perspective*, Vol. 29, No. 2, 179-201.